

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۳/۱۵

بررسی و سنجش وضعیت مدیریت کلانشهرها با رویکرد حکمروایی خوب شهری

مورد پژوهش: کلانشهر مشهد

جواد حبیبی^۱، جواد صادقی سررود^۲

۱- کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه بین المللی امام رضا (ع)

۲- کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه بین المللی امام رضا (ع)

چکیده

با رشد و توسعه ریع و لجام گسیخته شهرها بخصوص کلانشهرها چالش‌های پیش روی مدیریت شهری بیش از پیش آشکار و برنامه ریزی برای شهرها از اهمیت بیشتری برخوردار گردید. حکمروایی به عنوان یکی از رویکردهای نوین مدیریت شهری است که امروزه در سیستم‌های مختلف مدیریت شهری کشورهای جهان به کار گرفته می‌شود.

این پژوهش تلاش دارد تا با مطالعه مبانی نظری مدیریت شهری و شناخت انواع سیستم‌های مدیریت شهری با تاکید بر حکمروایی خوب شهری وضعیت مدیریت شهری کلانشهر مشهد را از دیدگاه شهروندان مورد بررسی قرار دهد از این روی جامعه آماری این پژوهش را شهروندان و کارشناسان مدیریت شهری تشکیل می‌دهند که به روش نمونه گیری کوکران تعداد ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب گردیده‌اند. تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل آماره t و روش تحلیل رگرسیون بر روی ابعاد مختلف شامل مشارکت، شفافیت، مسئولیت پذیری، عدالت، کارایی و اثربخشی، قانونمندی و ... انجام گردیده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که میزان رضایتمندی از عملکرد مدیریت شهری در کلانشهر مشهد در حد متوسط رو به پایین می‌باشد لذا می‌توان نتیجه گرفت که نواحی مختلف کلانشهر مشهد به لحاظ برخورداری از این شاخص‌ها در وضعیت مناسبی قرار ندارند. بعلاوه با تکیه بر نتایج تحلیل رگرسیون می‌توان نتیجه گرفت که گویه‌های مشارکت، پاسخگویی و شفافیت به ترتیب با ضرائب بتای ۰.۳۶۵، ۰.۲۲۷ و ۰.۲۲۱ نسبت به سایر گویه‌های حکمروایی تاثیر بیشتری بر سیستم مدیریت شهری کلانشهر مشهد دارند.

واژگان کلیدی: شهر و محله، مدیریت شهری، حکمروایی خوب شهری، کلانشهر مشهد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مقدمه

شهرنشینی ک در گذشته رشد آرام و متعادلی داشته امروزه به حد بالای خود رسیده و شهرها علاوه بر محل سکونت به محل رقابت تبدیل گردیده‌اند (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷). بر اساس پیش بینی سازمان ملل تا سال ۲۰۳۰ حدود ۶۰ درصد جمعیت جهان در شهرها زندگی خواهند کرد و این نسبت در سال ۲۰۵۰ به حدود ۷۰ درصد خواهد رسید این در حالی است که به لحاظ مساحتی شهرها تنها ۲ درصد از مساحت زمین را به خود اختصاص داده‌اند و با نرخ ۵۵ میلیون نفر در سال، در حال افزایش است (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۵). این رشد و توسعه سریع و لجام گسیخته شهرها چالش‌های زیادی را برای دولت‌های مختلف ایجاد کرده و خواهند کرد از این روی تلاش برای کنترل آن امری ضروریست.

مدیریت شهری به عنوان متولی امور شهری و مسئول برنامه ریزی برای سازماندهی شرایط وضع موجود آن می‌باشد. از گذشته تا به امروز رویکردهای مدیریتی بسیار زیادی ارائه گردیده است یکی از این الگوها که مدل غالب در مدیریت شهری محسوب در جهان امروزی است، الگوی حکمروایی شهری می‌باشد (زیاری و دیگران، ۱۳۹۱: ۷). در مدل حکمروایی شهری تنها شهرداری و مدیریت شهری به عنوان مسئول امور شهری مطرح نمی‌باشند و سه نهاد حکومت، جامعه مدنی و بخش خصوصی دخیل هستند و ایفای نقش می‌نمایند (برک‌پور، اسدی، ۱۳۸۸: ۵). به بیان ساده شرایط پیچیده شهرنشینی در جوامع امروزی نیازمند ظرفیت بالای مدیریت است که حکمرانی خوب شهری قابلیت فراهم کردن آن را دارد. مشارکت، شفافیت، عدالت، کارایی، همبستگی، مسئولیت پذیری، قانون مداری، عدالت و ... از شاخص‌های شناسایی این رویکرد در مدیریت شهری هستند (UN-Habitat, 2014: 8). حکمروایی خوب شهری فرایندی مشارکتی است که تمامی گروه‌های ذینفع یعنی حکومت، بخش خصوصی و جامعه مدنی دخیل بوده و برای ساماندهی وضعیت شهر تلاش و برنامه‌ریزی می‌کنند که در نتیجه آن مسئولیت اجرایی مستقیم مدیریت شهری و شهرداری‌ها کمتر شده و امکان بیشتری برای برنامه‌ریزی و کنترل از پایین به بالا توسط نهادهای خصوصی و مردمی فراهم می‌شود (خاکپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۵).

در رویکرد مورد مطالعه نگاه از پایین به بالاست و مشارکت به عنوان عنصر اصلی مدیریت و برنامه‌ریزی محسوب می‌گردد در واقع حضور مردم برای حل مشکلات خود مردم امری لازم است. در صورتی که مردم نخواهند یا نتوانند برای کمک به اداره امور شهر یا محله خود گام بردارند احتمال این که مدیریت شهر نتواند مسائل حادی که شهر با آنها روبه روست را حل کند، بسیار است. لازمه موفقیت در اجرای برنامه‌های شهری هماهنگی با محیط و شرایط اجتماعی است که این مساله از طریق جذب مشارکت گروه‌های ذینفع میسر می‌گردد (مقیم و همکاران، ۱۳۹۵: ۶) به بیان ساده می‌توان حکمروایی خوب شهری را می‌توان مدیریت مردمی یا حکومتی که مردم آن را هدایت می‌کنند تعریف نمود.

با گسترش کلانشهرها و پیدایش مناطق کلانشهری در کشورهای توسعه یافته و به ویژه کمتر توسعه یافته، نواحی پیرامونی شهرها در معرض بیشترین میزان تحولات و دگرگونی قرار دارند. این پویایی تحت تاثیر شرایط اقتصادی اجتماعی محلی و نیروهای پیشران جهانی موجب پدیدار شدن قلمروهای فضایی و اشکال سکونتی گوناگونی در محیط پیرامون کلانشهرها می‌شود (Osborne, 2010: 6). در سه دهه گذشته کشورهای در حال توسعه با رشد فزاینده جمعیت شهری مواجه بوده‌اند که اغلب این رشد جمعیت شهری در حاشیه کلانشهرها اتفاق افتاده است. بررسی وضعیت مدیریتی شهرها در کشور نشان از سهم پایین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مشارکت گروه‌های ذینفع در برنامه ریزی شهری و روستایی است و همچنان برنامه ریزی از کشور از نوع برنامه ریزی به شیوه طرح جامع و نگاه از بالا به پایین است و آنچنان که باید مشارکت جایگاه خود را پیدا نکرده است. همین موضوع سبب گردیده تا بسیاری از طرح‌های اجرا شده در شهرها انتظارات را برآورده نکرده و به نوعی ناموفق بوده چرا که به شکل درست نیازسنجی نگردیده و حتی در بسیاری از موارد در راستای منافع گروهی خاص اجرا گردیده است از این رو به نظر می‌رسد تجدید نظر و بازبینی در سیستم مدیریت شهرها در کشور امری مهم و حیاتی است و بایستی هر چه زودتر در این زمینه اقدام نمود. از آنجا که رویکرد حکمروایی شهری کارایی خود را ثابت نموده می‌توان با بهره‌گیری از اصول آن و توجه به شرایط بومی و محلی کشور از آن بهره برد و موجبات موفقیت هر چه بیشتر مدیریت شهری و رشد و توسعه شهرها را فراهم نمود.

کلانشهر مشهد دومین شهر پرجمعیت کشور و مرکز استان خراسان رضوی می‌باشد که در دهه‌های اخیر با افزایش جمعیت و مساحت مواجه بوده است. درصد نرخ رشد جمعیت مشهد بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ برابر ۲.۸۵ می‌باشد. این در حالی است که درصد نرخ رشد مساحت شهر در این دوره برابر ۸.۱ می‌باشد. در واقع در طی این ۱۰ سال مساحت شهر حدود ۳ برابر جمعیت شهر رشد داشته است، که می‌توان گفت این افزایش نسبت رشد مساحت به جمعیت شهر بیش از نیاز واقعی شهر بوده است که منجر به رشد پراکنده شده است. این آمار نشان از شهرنشینی فزاینده و گسترده شدن شهر می‌باشد که خود چالشی اساسی پیش روی مدیریت شهری این شهر تلقی می‌گردد. با توجه به مشکلات خاصی که گریبان گیر شهر مشهد به عنوان یک شهر ملی است، حل مشکلات آن نیازمند وجود یک ساختار مدیریتی قوی و منسجم، با هماهنگی و همکاری تمامی ذی‌نفعان است. مسأله اینجاست که: مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در مشهد بر اساس الگوی حکومت است یا حکمروایی؛ و اساساً بحث حکمروایی خوب در مدیریت شهری در شهر مشهد و در فرایند برنامه‌ریزی تا اجرا توسط سه بخش دولتی، خصوصی و مردمی چه جایگاهی دارد و دیگر این که حکمروایی خوب شهری در با چه نقاط قوت و ضعفی روبروست.

این مقاله تلاشی است در راستای سنجش وضعیت مدیریت شهری کلانشهر مشهد با تاکید بر رویکرد حکمروایی خوب شهری که در این راستا سوالات زیر را طراحی نموده است:

۱. وضعیت شاخص‌های حکمروایی شهری در کلانشهر مشهد تاکید بر نظرات گروه‌های ذینفع چگونه می‌باشد؟
۲. راهکارهای ارتقای مدیریت شهری کلانشهر مشهد با تاکید بر رویکرد حکمروایی خوب شهری کدامند و اولویت‌بندی آنها چگونه می‌باشد؟

پیشینه پژوهش

شیامسینگ (۲۰۱۳) در مقاله تحت عنوان "مشارکت شهروندان در امور شهری و تلاش برای شفافیت و پاسخگویی" نتیجه‌گیری می‌کند که شهرنشینی در حال رشد که نه تنها اقتصاد کشور هند را تحت تاثیر قرار داده بلکه چالش‌های حکومت را پیچیده کرد. یکی از راه‌حل‌ها غیرمتمرکز کردن حکومت است که در آن شهروندان باید سهم عمده‌ای در تصمیم‌گیری در مورد این که چگونه باید شهرستان‌ها مدیریت شوند دارند. لین و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان یک چارچوب مفهومی از حکومت برای بازسازی روستاهای چینی در شهر چارچوبی در مورد نحوه حکومت را برای درک انتخاب و تفاوت بین شیوه‌های حکمرانی و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

همچنین پیامدهای مثبت و منفی آن برای بازسازی مناطق فرسوده ارائه می دهد. این مقاله به این نتیجه رسیده است که حالت‌های جدید حکومت‌داری که تعاملی، فراگیر و همگانی هستند، برای دستیابی به بازسازی پایدار مورد نیاز است. دیویس (۲۰۱۷) در پژوهشی بر ارتباط بین مقامات محلی و بخش کسب و کار در فعالیت‌های بازسازی تمرکز نموده و به این نتیجه رسیده اند که لازمه موفقیت در پروژه‌های ساماندهی بافت‌های فرسوده همکاری قوی میان حکومت و بخش‌های محلی است.

حکمت نیا و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله خود با عنوان بررسی و تحلیل حکمروایی خوب شهری در ایران : مورد مطالعه : شهر ایلام، تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و جامعه مدنی به منظور نیل به شهر سالم، باکیفیت و قابلیت زندگی را اصل اساسی حکمروایی شهری می‌داند و نتیجه گیری می‌کند که وضعیت تمام شاخص‌های حکمرانی خوب در شهر ایلام ، پایین‌تر از سطح متوسط است. زیاری و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان تحلیل عملکرد مدیریت شهری با تاکید بر شاخص‌های حکمروایی خوب از منظر شهروندان (مورد مطالعه: شهر ساری) نتیجه گرفتند که میانگین کل شاخص‌های حکمروایی خوب از منظر شهروندان با مقدار ۱.۹۸ از ۳ در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. که در این میان شاخص کارایی و اثربخشی در بهترین وضعیت قرار دارد اما بازهم میانگین آن از حد متوسط (۳) کمتر است.

مبانی نظری

مدیریت ، روش دستیابی به اهدافی است که برای یک سازمان در نظر گرفته می‌شود و وظایفی است که بر عهده مدیر گذارده می‌شود. اصطلاح مدیریت شهری از لحاظ مفهومی متنوع و تا حدی مهم است. این امر به دلیل میان رشته‌ای بودن و جدید بودن مفهوم مدیریت شهری است و دستیابی به تعریفی مشخص و واحد مستلزم در نظر گرفتن بسیاری از این تعاریف است که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود :

از نظر کمیسیون سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل^۱ مدیریت شهری بطور کلی به عنوان الگویی برای مدیریت و توسعه سکونتگاه‌های شهری اعم از شهرهای کوچک و بزرگ و مادر شهرها مطرح شده و همه بازیگران فعال در امور شهری نظیر شرکت‌های خصوصی، مجامع غیر دولتی، مجامع مدنی و دیگر افراد و گروه‌هایی که در شهر کار و زندگی می‌کنند، را در برمی‌گیرد (Mdee et al, 2016: 5). مدیریت شهری می‌تواند به عنوان مجموعه‌ای از فعالیت‌هایی که باهم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی شهری را شکل می‌دهند و هدایت می‌کنند تعریف شود. بدین ترتیب وظیفه اصلی مدیریت شهری مداخله در این نواحی برای پیشبرد توسعه اقتصادی و رفاه، و تضمین تامین خدمات است که مستلزم رو یکی یکپارچه در مدیریت شهری است (Sharifzadeh et al, 2014: 6).

دراکودی رویکرد مشابهی را ارائه می‌دهد. هدف مدیریت شهری تضمین مدیریت ابعاد سیستم است تا عملکرد روزانه یک شهر ممکن گردد که هم عملکرد اقتصادی شهر را تسهیل کند و هم اینکه ساکنان را در برآورده کردن نیازهای اساسیشان در زمینه مسکن ، دسترسی به خدمات و امکانات، و فرصت‌های تولید د آمد توانمند کند (Rann & Harbison, 2005: 5)

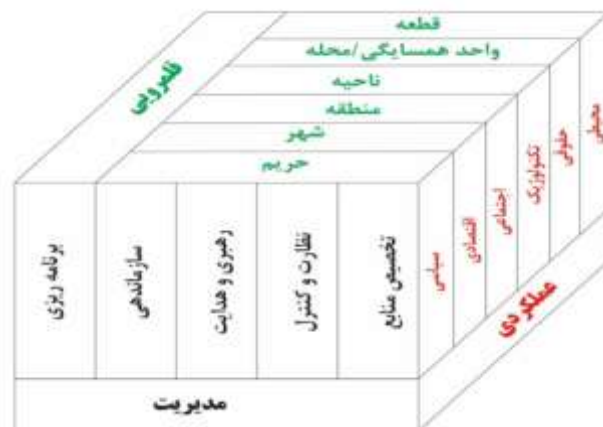
¹UNCHS

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

تمامی این تعاریف دلالت بر انعطاف پذیری مدیریت شهری دارند. چرا که نظام مدیریت شهری متشکل از عناصر و اجزاء بهم پیوسته‌ای است که باید در تعامل و ارتباط با هم در نظر گرفته شوند و آنچه که امروزه در هدایت این نظام اهمیتی ویژه دارد توانایی آن در انعطاف پذیری است. مطالعات و بررسی‌ها در مورد مدیریت شهری نشان می‌دهد که شیوه مدیریت سنتی و به صورت متمرکز و از بالا به پایین اعتبار خود را در میان جوامع از دست داده است. از طرف دیگر رعایت اصول یاد شده در توسعه پایدار، مستلزم شناخت و درک صحیح از مکانیسم‌های طبیعی، استفاده کارا و موثر از تمامی منابع محلی و در عین حال ظرفیت‌سازی برای آینده، انعطاف‌پذیری و حل مشکلات اجرایی در عمل از طریق اتخاذ سیاست‌های مناسب و هماهنگ، همراه با مذاکره با گروه‌های ذینفع و جلب مشارکت آنهاست. از این رو در دهه‌های اخیر مدیریت شهری بر پایه مقیاس‌های خرید، برای حل مشکلات شهری مطرح شده است که از طریق به کارگیری تکنیک‌های مشارکتی و ظرفیت‌سازی اجتماعی، سعی در مدیریت شهری مطلوب و پایدار دارد (صرافی، ۱۳۸۸، ۳۲-۳۳).

ابعاد و مولفه‌های متعددی در سیستم مدیریت شهری وجود دارند که قابل تقسیم‌بندی در سه گروه قلمروی عملکردی و وظایف مدیریتی به شرح زیر می‌باشند:

نمودار ۱. ابعاد و مولفه‌های مدیریت شهری

حکمرمایی خوب شهری، یکی از چهار مشخصه ی توسعه پایدار و از ابزارهای آن به حساب می‌آید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده است. بر اساس این مشخصه، کشورهای درحال توسعه در راستای استقرار و نهادینه سازی جامعه مدنی و مشارکت اجتماعی، امور، برنامه‌ها و فعالیت‌های پیش رو را تعریف و تدوین می‌کنند؛ لذا هدف حکمرمایی خوب، توسعه انسانی پایدار و در کنار آن، ایجاد شهری پایدار است که در آن، ضمن تأکید بر توجه به کاهش فقر، ایجاد اشتغال و رفاه پایدار، حفاظت و تجدید حیات محیط زیست و رشد و توسعه ی زنان، رویکرد فراهم ساختن بستر مناسب جهت مشارکت و اهمیت برنامه ریزی مشارکتی برای توسعه و اداره شهری، ایجاد حس شهروندی و شفافیت در برنامه‌ها اهمیت بسیار دارد. در این حکمرمایی، شراکت و تعامل میان سه رکن اصلی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی در انجام پروژه‌ها و برنامه‌ها و فعالیت‌ها ضروری و لازم می‌باشد (شکوهی و مؤمنی، ۱۳۹۲: ۲).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

برایان مک لاین^۲ اولین نظریه پردازی است که در سال ۱۹۷۳ مفهوم حکمروایی خوب را مطرح کرد (کاظمیان، ۱۳۸۶: ۵). از نظر او، حکومت شهری باید نسبت به روندهای تغییر در شهر پاسخگوتر باشد، اقداماتش با مسائل شهری و تحول آنها متناسبتر باشد، نسبت به اجتماع، مسئول و پاسخگوتر و به عنوان بخش مهمی از نظام یادگیری اجتماعی بهتر عمل کند و سرانجام نقش مهمی در پیش بینی، کشف و استقبال از آینده ایفا کند. در مجموع حکمروایی خوب شهری را می‌توان شیوه و فرایند اداره امور شهری با مشارکت و تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و مدنی به منظور نیل به شهر سالم، با کیفیت و قابلیت زندگی بالا و توسعه پایدار شهری تعریف کرد (برک پور ۱۳۸۸: ۲۴).

حکمرانی شهری، طبق تعریف زیست بوم سازمان ملل عبارت است از مجموع روش‌های برنامه ریزی و مدیریت عمومی شهر از سوی افراد، نهادهای عمومی و نهادهای خصوصی و نیز فرایند مستمری است که از آن طریق، منافع متضاد یا متعارض با یکدیگر همراه شده و زمینه همکاری و کنش متقابل فراهم می‌آید. طبق این تعریف حکمرانی شهری، هم نهادهای رسمی و هم اقدامات غیر رسمی و سرمایه اجتماعی شهروندان را در بر می‌گیرد (Badach & Dymnicka, 2017: 4).

در تعریف حکمرانی توسط بانک جهانی در سال ۱۹۹۵ چنین آمده است: «حکمرانی مجموعه‌ای از روش‌های فردی و نهادی، عمومی و خصوصی است که امور مشترک مردم را اداره می‌کند. حکمرانی فرایندی پیوسته است که از طریق آن منافع متضاد یا متنوع را همساز نموده و اقدام همکاری جویانه اتخاذ می‌گردد. حکمرانی شامل نهادهای رسمی و نظام‌هایی است که برای تضمین رعایت قانون، قدرت پیدا کرده‌اند، همچنین قراردادهای غیررسمی که مردم و نهادها بر سر آن توافق نموده یا درک می‌کنند که به نفع آنها است (موحد و همکاران، ۱۳۹۴: ۶).

حکمروایی شهری در پی آن است تا نقش دولت را در حد هماهنگ کننده و پاسدار قوانین محدود کند و از دخالت مستقیم آن در تصمیم‌گیری‌ها، اداره و اجرای امور مربوط به زندگی روزمره مردم بکاهد. دو مفهوم حکومت شهری و حکمروایی شهری، دو سر یک طیف بوده و مبین نگرش‌ها و الگوهای بسیار متفاوت و متمایزی هستند که هر یک شکل و فرایند متفاوتی از مدیریت شهری را پدید می‌آورند (موحد و همکاران، ۱۳۹۵: ۵).

سازمان ملل در چارچوب فعالیت‌های خود به منظور استقرار حکمروایی شهری در شهرهای جهان و در قالب برنامه ابتکار عمل حکمروایی شهری^۳ در بیانیه‌ای که می‌توان آن را منشور حکمروایی شهری نامید، اصول نه‌گانه‌ی زیر را به عنوان معیارها و ویژگی‌های حکمروایی خوب برشمرده است که این شاخص‌ها به ترتیب عبارتند از (Stewart, 2006: 5):

- ۱- مشارکت شهروندان، منظور از مشارکت، قدرت تاثیرگذاردن بر تصمیم‌گیری‌ها و سهیم شدن شهروندان در قدرت است.
- ۲- قانونمندی^۴، منظور از قانونمندی در تصمیم‌گیری شهری وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن دست افراد غیر مسئول از تصمیم‌گیری‌هاست. پایبندی به قانون، مستلزم آگاهی شهروندان از قانون و همچنین احترام مسئولان به قانون است.

²Brian McLean

³The Urban Governance Initiative

⁴Role of law

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- ۳- شفافیت^۵ نقطه مقابل پنهان کاری در تصمیم گیری است. پنهان کاری، امکان بروز فساد در تصمیم گیری را افزایش می‌دهد، حال آنکه شفافیت مانع از گسترش آن می‌شود. این معیار بر گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، وضوح اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان از روند های موجود استوار است.
- ۴- مسئولیت و پاسخگویی^۶، این معیار بر مسئول بودن و به عبارت گویاتر، حساب پس دادن مسئولان و تصمیم گیران در قبال شهروندان استوار است
- ۵- جهت گیری توافقی^۷، شهر عرصه گروه‌ها و منافع مختلف و گاه در حال ستیز با یکدیگر است. منظور از اجماع سازی، تعدیل و ایجاد توافق منافع مختلف است. این کار مستلزم وجود ارتبا و تلاش مشترک میان سازمان های دولتی، شهروندان و سازمان‌های غیردولتی است.
- ۶- عدالت و انصاف، منظور از عدالت ایجاد فرصت های مناسب برای همه ی شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی خود، تلاش در جهت تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در اعلام نظر و تصمیم گیری است.
- ۷- کارایی و اثربخشی این معیار بر استفاده مناسب از منابع موجود برای تامین نیازهای شهروندان، ارائه خدمات شهری و رضایت مردم استوار است.
- ۸- پذیرا بودن و پاسخ ده بودن، این معیار دو نکته مکمل را در بر دارد. مسئولان شهری باید هم نیازها و خواسته شهروندان را دریابند و بپذیرند و هم نسبت به آن واکنش و پاسخ مناسب را از خود نشان دهند. بنابراین همسویی خواسته‌های شهروندان و اقدام مسئولان ضروری است.
- ۹- بینش راهبردی فرا رفتن از مسائل روزمره شهر و پرهیز از غرق شدن در آنها، مستلزم وجود بینشی گسترده و دراز مدت نسبت به آینده یا داشتن بینش راهبردی در زمینه ی توسعه ی شهری است.

⁵Transparency

⁶ Accountability

⁷Orientation Consensus

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل ۱. شاخص های حکمروایی خوب شهری

روش شناسی

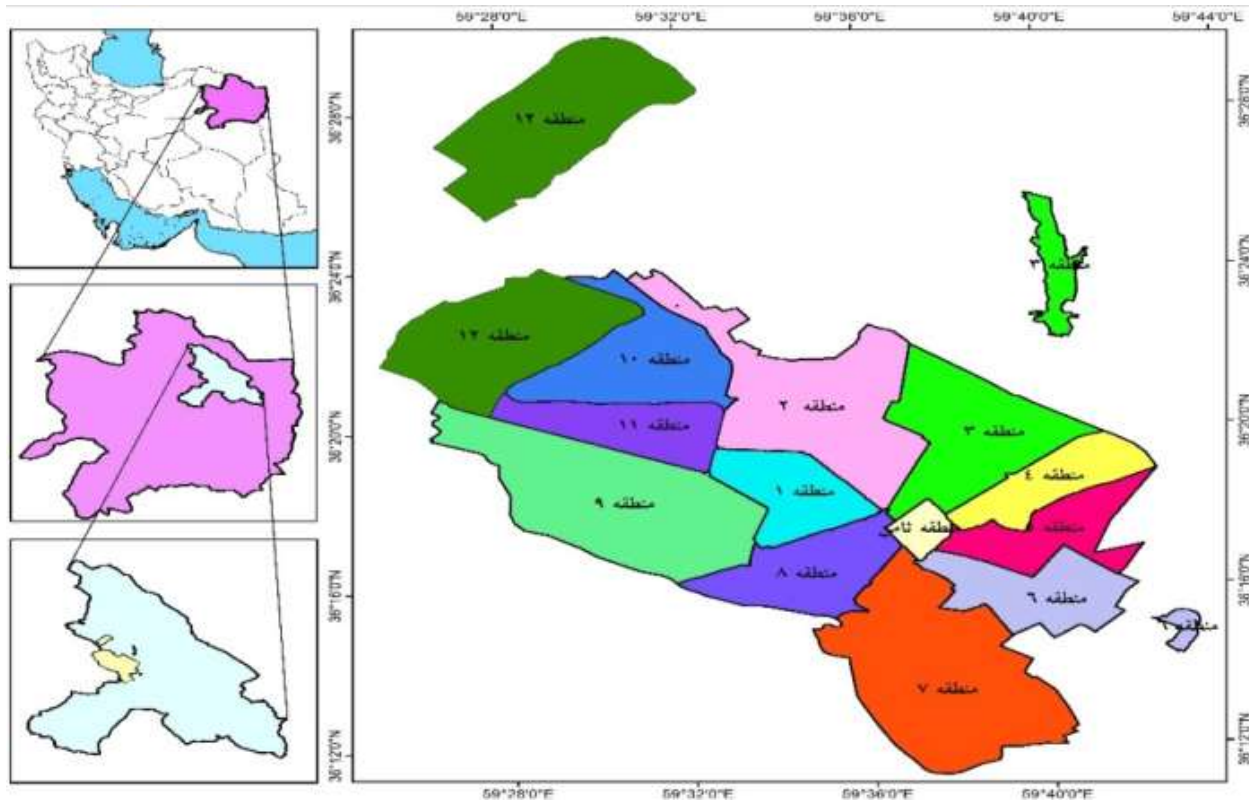
این پژوهش به لحاظ روش شناسی از نوع توصیفی تحلیلی است و با توجه به هدف خود که سنجش شاخص های حکمروایی شهری در سیستم مدیریت شهری کلانشهر مشهد است در زمره پژوهش های کاربردی قرار می گیرد. جمع آوری اطلاعات در این پژوهش به روش اسنادی کتابخانه ای و مطالعات میدانی انجام گردیده است. جامعه آماری پژوهش را ساکنین شهر مشهد و کارشناسان مربوطه تشکیل می دهند که به روش نمونه گیری کوکران تعداد نمونه ۴۰۰ نفر برآورد گردیده است. تجزیه و تحلیل وضعیت شاخص های حکمروایی در مدیریت شهری کلانشهر مشهد با استفاده از روش آزمون T-TEST در نرم افزار SPSS و جهت بررسی اثر هر کدام از شاخص ها بر مدیریت شهری محدوده از روش تحلیل رگرسیون استفاده گردیده است.

قلمرو پژوهش

مشهد کلان شهری در شمال شرقی ایران و مرکز استان خراسان رضوی است. این شهر در زمان افشاریان، پایتخت ایران بود. مشهد با ۳۵۱ کیلومتر مربع مساحت، دومین شهر پهناور ایران پس از تهران است. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مشهد با ۳٬۶۰۰٬۱۸۴ تن جمعیت، دومین شهر پرجمعیت ایران پس از تهران و نود و پنجمین شهر پر جمعیت دنیا به شمار می رود. این شهر به واسطه وجود حرم علی بن موسی الرضا، هشتمین امام مذهب شیعه، سالانه پذیرای بیش از ۲۷ میلیون زائر از داخل و دو میلیون زائر از خارج از کشور است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نقشه ۱. تقسیمات سیاسی کلانشهر مشهد

کلانشهر مذهبی مشهد، دارای حوزه نفوذ بین المللی بوده و به دلیل همجواری با کشورهای مسلمان (افغانستان، پاکستان، ترکمنستان) بزرگترین مرکز جذب توریسم مذهبی و مهاجران در نیمه شرقی و شمال شرقی ایران است. از طرف دیگر به دلیل شناسایی مشهد به عنوان دومین کلانشهر مذهبی جهان از سوی مرکز متروپلیس جهانی، کانون توجه مسلمانان در گوشه و کنار جهان است. به نظر می‌رسد کلان شهر مشهد به پیروی از ساختارهای کلان ملی، دارای نقیصه‌های مشابهی است که در مطالعات مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. اما مشهد با توجه به موقعیت و شرایط خاصی که دارد، دارای ویژگی‌هایی در حوزه مدیریتی، به ویژه مدیریت شهری است. یکی از این ویژگی‌ها که مهمترین آن را نیز شکل می‌دهد، دوگانگی موجود در نظام مدیریت شهری است. در واقع این دوگانگی به خاطر وجود آستان قدس است که در سایر استان‌های کشور وجود ندارد. آستان قدس می‌تواند به عنوان یک قوت و نیز یک فرصت استثنایی تلقی شود، اما استفاده مناسب از این مهم در صورتی ممکن است که در یک بستر همراه با تعامل و با هدف رسیدن به هماهنگی و در واقع مدیریت واحد شهری، با شراکت تمامی نهادهای درگیر و با محوریت آستان قدس و شهرداری صورت پذیرد. شهرداری مشهد اقدامات شایسته‌ای را از لحاظ پژوهشی در راستای برنامه ریزی های کلان انجام داده است؛ اقداماتی چون «تدوین برنامه چشم انداز و راهبردی شهر مقدس مشهد (با محوریت شهرداری در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی)»، «طرح مجموعه شهری مشهد»، «برنامه‌های عمرانی پنج ساله» و ... نکته‌ای که باید در این مورد بیان شود این است که اغلب این برنامه‌ها و پژوهش‌ها در صحنه‌ی عمل با مشکلاتی روبرو شده‌اند که ریشه بیشتر آنها به ساختارهای سازمانی و اجرایی در سطح کلان ملی باز می‌گردد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

یافته‌های تحقیق

در این بخش بر آنیم مطابق آنه در روش شناسی کار آورده شد به بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌های حکمروایی در مدیریت کلانشهر مشهد و تاثیر هر یک از این شاخص‌ها بر میزان موفقیت مدیریت شهری را مورد بررسی قرار دهیم.

۱. تحلیل وضعیت شاخص‌های حکمروایی شهری در مدیریت شهری کلانشهر مشهد

جهت بررسی و سنجش وضعیت شاخص‌های حکمروایی شهری در کلانشهر مشهد از ابزار پرسشنامه و روش تحلیل آماره T-TEST استفاده گردیده که نتایج آن به شکل زیر می‌باشد:

جدول ۱. آزمون T-TEST شاخص‌های حکمروایی در کلانشهر مشهد

شاخص	حد متوسط	میانگین	اختلاف از میانگین	سطح معناداری
مشارکت	۳۰	۲۷.۵۶	-۲.۴۴	۰.۰۱
پاسخگویی	۴۵	۴۵.۱۲	۰.۱۲	۰.۰۰
شفافیت	۳۵	۳۲.۷	-۲.۳	۰.۰۲
مسئولیت پذیری	۳۷	۳۸.۲	۱.۲	۰.۰۰
قانونمندی	۳۶	۳۶.۹	۰.۹	۰.۰۰
عدالت محوری	۴۰	۳۷.۳	-۲.۷	۰.۰۲
توافق جمعی	۳۸	۳۸.۵	۰.۵	۰.۰۰
اثربخشی و کارایی	۴۰	۴۱.۲	۱.۲	۰.۰۰

بررسی نتایج آزمون t-test در خصوص شاخص‌های حکمروایی در سیستم مدیریت شهری کلانشهر مشهد نشان می‌دهد که شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری و شفافیت در وضعیت مناسبی قرار ندارند و میانگین بدست آمده برای آنها کمتر از حد متوسط می‌باشد. پنج شاخص دیگر پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانونمندی، اثربخشی و کارایی و توافق جمعی در سطح مناطق مورد بررسی از وضعیت مناسبی برخوردار بوده‌اند.

وضعیت کلی تحلیل t برای حکمروایی در کلانشهر مشهد مطابق جدول شماره ۲ می‌باشد:

جدول ۲. تحلیل t حکمروایی در مدیریت شهری کلانشهر مشهد

شاخص	حد متوسط	وضع موجود	اختلاف	سطح معناداری
حکمروایی شهری	۳۰۰	۲۹۸.۲	-۱.۸	۰.۰۰۱

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

با توجه به نتایج ارائه شده در جدول شماره ۲ از آنجایی که میانگین وضع موجود شاخص‌های حکمروایی شهری در کلانشهر مشهد ۱.۸ واحد از حد متوسط گویه‌ها پایین‌تر بوده و سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ است، شهروندان در کل، وضع این متغیر را در مدیریت شهری محدوده مورد مطالعه چندان مثبت ارزیابی نکرده‌اند و توجه مسئولان و مدیران شهری را برای رسیدن به سطح حکمروایی مطلوب شهری و در نتیجه مدیریت هرچه بهتر و کارا تر کلانشهر مشهد را خواستارند.

۲. سنجش میزان اثرات شاخص‌های حکمروایی در مدیریت کلانشهر مشهد

جهت دستیابی به این مهم و تبیین میزان اثرگذاری گویه‌های حکمروایی شهری در مدیریت کلانشهر مشهد از روش تحلیل رگرسیون استفاده گردیده است که در این روش می‌توان میزان تاثیر عوامل را با استفاده از ضریب بتا تحلیل نمود که در جدول شماره ۳ آورده شده است:

جدول ۳. تحلیل اثرات متغیرهای حکمروایی در مدیریت کلانشهر مشهد

گویه	مشارکت	شفافیت	قانونمندی	مسئولیت پذیری	عدالت	توافق جمعی	اثربخشی	پاسخگویی
تاثیر	۰.۳۶۵	۰.۲۲۱	۰.۱۹۷	۰.۲۴۱	۰.۱۹۲	۰.۱۳۹	۰.۱۷۹	۰.۲۲۷

مطابق نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون گویه‌های حکمروایی در مدیریت شهری کلانشهر مشهد می‌توان نتیجه گرفت که گویه‌های مشارکت، پاسخگویی و شفافیت به ترتیب با ضرائب بتای ۰.۳۶۵، ۰.۲۲۷ و ۰.۲۲۱ نسبت به سایر گویه‌های حکمروایی تاثیر بیشتری بر سیستم مدیریت شهری کلانشهر مشهد دارند.

جمع بندی

هدف اساسی این پژوهش ارزیابی و سنجش جایگاه رویکرد حکمروایی شهری در مدیریت شهری کلانشهر مشهد می‌باشد. در این راستا ابتدا به بررسی مفهوم مدیریت و حکمروایی شهری و تبیین شاخص‌های آن پرداخته است. براساس نتایج حاصل از مطالعات نظری می‌توان مشارکت، شفافیت، پاسخگویی، توافق جمعی، قانونمندی، بینش راهبردی، کارایی و اثربخشی و مسئولیت را به عنوان شاخص‌های اساسی حکمروایی و مدیریت شهری تبیین نمود. جهت بررسی و تحلیل وضعیت این شاخص‌ها در کلانشهر مشهد از روش تحلیل *t-test* و روش تحلیل رگرسیون استفاده گردیده است که نتایج حاصل از این تحلیل نشان می‌دهد که وضعیت کلی حکمروایی شهری در مدیریت کلانشهر مشهد مطلوب و راضی کننده نبوده است که در این میان گویه‌های مشارکت، شفافیت و عدالت محوری کمتر و سایر شاخص‌ها بیشتر از حد مطلوب برآورد گردیده‌اند. همچنین جهت تحلیل اثرگذاری هر کدام از این گویه‌ها نشان داد که در مدیریت کلانشهر مشهد گویه‌های مشارکت، پاسخگویی و شفافیت بیشترین تاثیر را دارند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

فهرست منابع

۱. خاکپور براتعلی، ابراهیم شریف زاده اقدم، عبدالله شیخی. ۱۳۹۷. ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری اجتماعی فرهنگی محلات شهر پیرانشهر (با توجه به زیرگروه‌های جمعیتی)، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال هشتم، شماره ۲۸، صص ۴۲-۵۶.
۲. کاظمی نژاد رضا؛ شیرین نوشین پیجانی، وحید حاتمی. ۱۳۹۰. ارزیابی عملکرد شهرداری‌ها بر پایه سنجش میزان رضایت مردم از خدمات شهری (مطالعه موردی: شهر نوشهر)، نخستین همایش ملی آرمان شهر ایران، نور، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور.
۳. ملکی محمد. ۱۳۹۵. بررسی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمروایی خوب و شایسته شهری (مورد مطالعه: نواحی شهر ایلام)، فرهنگ ایلام دوره ۱۷، شماره ۵۲، صص ۴۲-۵۵.
۴. مقیمی سیدمحمد. ۱۳۹۰. اداره امور حکومت‌های محلی مدیریت شوراها و شهرداریها، انتشارات سمت، چاپ پنجم، تهران.
5. Badach, J, & Dymnicka, M. (2017). Concept of 'Good Urban Governance' and Its Application in Sustainable Urban Planning. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, Vol. 245, No. 8, pp.98-110.
6. Lay Gao., Bohdan Durnota., Yongsheng Ding., Hua Dai., 2012, An Agent-based Simulation System for Evaluating Gridding Urban Management Strategies, **Knowledge_Based Systems**, Vol. 26, pp. 174-184
7. Mdee, Anna. Thorley, Lisa. (2016). Good governance, loval government, accountability and service delivery in Tanzania, An ESRC Research Project.
8. McCarthy, J. (2010). Partnership, Collaborative Planning, and Urban Regeneration, Ashgate: London.
9. Osborne, S.P. (ed) (2010). The New Public Governance? Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance, New York: Routledge
10. Rann., M., Harbison, M., 2005, social sustainability partnership agreement between the Adelaide city Council and the state government of south Australian, Capital City Committee, The Adelaide city Council
11. Richards, M. et al. 2003. Impacts of illegality and barriers to legality: a diagnostic analysis of illegal logging in Honduras and Nicaragua. International Forestry Review. pp. 282-292
12. Sharifzadeh Aghdam, A., Asgari Zamani, A., (2014), Assessing Consultative Management in the Formation of Sustainable Urban Neighborhoods(In Terms Of Environmental Aspects), International Journal of Humanities and Social Science Invention, volume 3, Issue 8, pp.41-48.